

Петербургский туман становится еще одним символическим образом петербургского текста Лескова. В реальности бесконечные горизонты, открывающиеся в столице, оказываются недостижимыми или совсем не такими, какими представлялись издали. Петербургский туман размывает и скрывает истину, заставляет безобразное воспринимать как прекрасное, а прекрасное, напротив, как безобразное.

Смерть Лизы Бахаревой представляется не только крахом ее личного пути, она выносит вердикт всем, кто верит в возможность переменить мир в одно мгновение, сделать людей счастливыми, «раздав хлеб по желудкам», не изменив внутренней сути человека.

В финале романа Лесков вновь возвращает читателя в пространство провинции. С точки зрения писателя, именно в провинции, где живет значительная часть населения России, должно начаться преобразование страны. Здесь появляются «люди дела», не витающие в заоблачных мирах, не мечтающие преобразить мир в одно мгновение, те, кто крепко стоят на ногах и стремятся изменить то, что находится рядом с ними. Их мало, но они есть. Дела их не так величественны, но они реальны.

Список использованной литературы

1 Лотман, Ю. М. Художественное пространство в прозе Гоголя // Ю. М. Лотман О русской литературе: Статьи и исследования (1958–1993): История русской прозы. Теория литературы. – СПб. : Искусство, 1997.

2 Лесков, Н. С. Собр. соч.: В 11 т. – Т. 4. – М. : ГИХЛ, 1956.

3 Гоголь, Н. В. Избранные сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М. : Художественная литература, 1978.

The article analyzes the specifics of the spatial organization of N. S. Leskov's novel "Nowhere", which is determined by the system of toposes of the province, Moscow and St. Petersburg, stated by the writer already in the table of contents of the work. These antithetical spatial images, significant in the Russian literary tradition, connected by the motifs of the path and home / homelessness, are presented in the novel in a single complex.

УДК 821.161. 3-32*З.Бядуля

Т. А. ФИЦНЕР

(г. Гомель, УА "Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны")

МАСТАЦКАЕ ВЫЯЎЛЕННЕ ЖАНОЧАЙ ЭМАНСІПАЦЫ 20-Х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ НА ПРЫКЛАДЗЕ АПАВЯДАННЯ З. БЯДУЛІ "ДЭЛЕГАТКА"

У артыкуле разглядаецца апавяданне З. Бядулі "Дэлегатка", увага звернута на эвалюцыю вобраза галоўнай гераіні твора Аўгiнi, звязаную з палiтыкай эмансiпaцыi жанчыны ў маладой Савецкай дзяржаве. Аўгiнiя прайшла шлях ад непiсьменнай вясковай кабеты да дэлегаткi на з'езды "кабет-працаўнiц". Даводзiцца, што аўтар аддае данiну часу i тым пераўтварэнням, што адбывалiся пасля Кастрычніка, асэнсоўвае iх як мастак.

Сёлетні юбіляр і класік айчынай літаратуры Змітрок Бядуля намалюваў у сваіх творах шмат запамінальных жаночых вобразаў. А ў маладнякоўскі перыяд сваёй творчасці не абышоў і актуальную на той час тэму эмансiпaцыi (эмансiпaцыя – "вызваленне ад якой-небудзь залежнасці" [1]) жанчыны. Мастацкая рэалiзацыя праектаў савецкай улады па разняволеннi

жанчын-сялянак выяўлена ў апавяданні З. Бядулі “Дэлегатка” (1925). Даследчыкі-сацыёлагі называюць першае паслярэвалюцыйнае дзесяцігоддзе мінулага стагоддзя перыядам палітычнай мабілізацыі жанчын, або перыядам жанаддзелаў [2], часам з’яўлення “новай жанчыны” (фармулёўка А. Калантай) [3]. *Жанаддзелы* – партыйная структура, створаная ў 1918–1920 гг. Іх мэтай была барацьба за роўныя правы жанчын і мужчын, барацьба з непісьменнасцю сярод жанчын, інфармаванне іх аб новых умовах працы і арганізацыі сям’і. Акрамя жанаддзелаў з 1918 года існавалі *дэлегацкія сходы*. “Дэлегаткі, згодна з квотай, выбіраліся на вытворчых сходах работніц і накіроўваліся на палітычнае навучанне, арганізаванае жанаддзелаўмі. Дэлегаткі праводзілі палітыку жанаддзелаў на месцах, прадстаўляючы ўзоры грамадскай актыўнасці работніц і сялянак” [2, с. 308].

Менавіта такая “новая жанчына” ў цэнтры ўвагі З. Бядулі. Дакладней, яе пераўвасабленне з абмежаванай, непісьменнай, рэгулярна бітай мужам жанчыны ў адукаваную, вядомую і паважаную за межамі сваёй вёскі “дэлегатку”. Вобраз менавіта такой жанчыны не з’яўляецца самым яркім і запамінальным у галерэі жаночых персанажаў, намаляваных аўтарам. Аднак важны сам факт з’яўлення такога твора, дзе праблема эмансціпацыі, хоць у большасці схематычна, аднабакова, усё ж абазначылася ў тагачаснай айчыннай літаратуры.

Вобраз Аўгіні, галоўнай гераіні апавядання, пададзены ў развіцці. Спынімся на трох момантах з твора, якія найбольш выразна адлюстроўваюць эвалюцыю галоўнай гераіні апавядання “Дэлегатка”. Гэта **1)** мінулае Аўгіні, **2)** здарэнне, што стала пераломным момантам у яе лёсе і **3)** пераўвасабленне, нараджэнне “новай жанчыны”.

1 Агульнавядома, што жыццё чалавека адбываецца на яго целе, на твары ў прыватнасці. З. Бядуля таксама карыстаецца такім прыёмам пры апісанні сваёй гераіні, падкрэсліваючы, што **мінулае** Аўгіні – руплівай “*старой гаспадыні*”, прыкутай да печы, адчайна цяжківай, неадукаванай ды абмежаванай – выпісана на яе твары, які “*прывык штодня моршчыцца ад плачу, і іншы выгляд ён ужо прыняць не можа*” [4, с. 221]. Аўтар зазначае, што Аўгіня “*<...> ведае толькі хату, поле сваё і той блакітны блін неба, які вісіць у яе над галавой*” [4, с. 222]. Яе жыццё калі і вылучаецца на агульным фоне жыцця вясковага кабет, то толькі большай няміласцю лёсу да яе: маючы агрэсіўнага мужа-п’яніцу (“*Прыдзе Яўхім (муж Аўгіні) п’яны і зараз жа бярэцца біць жонку. За што? Чаму?*” [4, с. 221]), Аўгіня яшчэ і бяздзетная (“*Дзяцей у Аўгіні няма*” [4, с. 221]). Маўклівасць і бясконца цяжківай Аўгіні давала імпульс нецвярозаму мужу, бо “*як на чужых наступіш, дык яны, – дзіўная рэч, – як тая качарга, зараз-жа на лоб Яўхіма наскочаць. Ён, хоць п’яны ўдрыг, а гэтага не любіць*” [4, с. 221]. Даўно ўжо змірылася з такім станам рэчаў Аўгіня, бо жыла з вялікай, выратавальнай да пэўнага часу ўпэўненасцю ў тым, што “*Так трэба!*” [4, с. 222], сфарміраванай патрыярхальнымі ўстаноўкамі тагачаснага грамадства.

2 **Пераломным момантам** у жыцці Аўгіні, што раптоўна змяніў “*яе вечнае «так трэба» на «так не трэба»*” [4, с. 224] становяцца чарговыя пабоі неапахмеленага (“*ніводнай пляшкі сівахі не дастаў – баяліся даць*” [4, с. 223]) мужа. Яго бядзе паспрыяў сялянскі сход супраць самагоншчыкаў, на якім было прынята рашэнне выдаць уладзе ўсіх у сельсавеце, хто гоніць і прадае самагонку.

Яўхім, перабіўшы ўсё ў хаце, “*накінуўся на сваю жонку... Пачаў яе біць... Біў яе як ніколі да гэтага часу*” [4, с. 224]. Аднак незвычайная рэакцыя Аўгіні, якая ўпершыню “*падняла громкае галошанне-выццё*” [4, с. 224], спыніла яго. Гэтае здарэнне ўпершыню абудзіла думкі гераіні, яе крытычны розум (што аўтар увасобіў ва ўнутраным дыялогу гераіні) і разам з гэтым “*крыўду на мужа, на сваю вечную пакорлівасць, на сваю цемнату...*” [4, с. 224]. Характарызуючы ранейшую Аўгіню, аўтар-апавядальнік адзначае, што ўсё тое новае (словы, падзеі), што прыносіла жыццё ў вёску, неяк апасродкавана даходзіла да жанчыны, “*з трэціх або чацвёртых вуснаў*” [4, с. 223], “*рэвалюцыя нібы абмінула іхнюю хатку*” [4, с. 223]. Пасля згаданага здарэння, што адбылося ў нядзелю, у “*дзень Аўгініных бліноў*” [4, с. 223] яна сама пайшла “*шукаць рэвалюцыю*” ў вясковаму хату-чытальню, туды “*дзе можна гаварыць аб усім, нават аб сваіх крыўдах...*” [4, с. 225].

3 Пераўвасабленне гераіні З. Бядулі адбываецца вельмі імкліва. Яе шлях да “новай жанчыны” адзначаны шматлікімі дасягненнямі, якія аўтарам падаюцца ідэалізавана, таму часам малапераканаўча: *“Нібы ў казцы цудоўнай, перад Аўгіняй разгарнулася новае цікавае жыццё”* [4, с. 226]. Перамен у жыцці гераіні і рэальных яе дасягненняў у творы прыведзена многа, але за які тэрмін яны адбыліся, апавядальнік не канкрэтызуе. Часавыя межы твора не акрэсленыя З. Бядулем. Кардынальныя змены адбыліся, згодна з тэкстам, без вялікіх фізічных і душэўных намаганняў Аўгіні, за выключэннем працэсу навучання грамаце. Гэты эпізод выпісаны аўтарам метафарычна, з выкарыстаннем разгорнутых параўнанняў (*“Аркуш паперы здаваўся ёй велізарным жытнім полем, якога яна не здолее зжаць”* [4, с. 227]) і можа лічыцца асобным мікраапаведам у творы.

У апавяданні пісьменнік фіксуе шматлікія змены, што адбыліся з гераіняй. Можна правесці нават пэўную іх класіфікацыю. Змены тычацца:

– па-першае, унутранага свету Аўгіні (*“<...> зусім іншым чалавекам зрабілася”* [4, с. 227]), што выявілася ў росце яе самакаштоўнасці, самапавагі як выніку навучання грамаце, штодзённым наведванні хаты-чытальні, дзе жанчына даведалася *“шмат цікавых рэчаў”*, а потым і выступленнях на сходах з прамовамі.

– па-другое, адносін у сям’і (*“<...> яе муж Яўхім пачаў менш піць і зусім перастаў біць яе, узяўся за наладжанне сваёй гаспадаркі”* [4, с. 226]);

– па-трэцяе, знешняга выгляду гераіні (*“Яе новае жыццё, цікавая праца знялі з яе твару вечны выраз плачу: вочы былі спакойныя, задумленыя і смелыя, зморшчыны згладзіліся”* [4, с. 228]);

– па-чацвёртае, грамадскіх абавязкаў, якія Аўгіня прыняла на сябе вельмі хутка і выконвала іх паспяхова. Паспяховасць (бяспрэчна) была закладзена ў ранейшай працаздольнасці і руплівасці Аўгіні: *“Яе талент <...> да сялянскай працы пераліўся цяпер у яе новую грамадзянскую працу. А разам з гэтым яна не менш, чым раней, працавала і ў хаце”* [4, с. 227]. Апошняю аўтарскую характарыстыку гераіні варта пракаментавач. Сяляне небеспадстаўна баяліся, каб грамадская праца не адцягнула жанчын ад хатняй справы і сям’і. Як відаць з тэксту, з Аўгіняй гэтага не адбылося, яна аднолькава добра спраўлялася з падвойным цяжарам: і з грамадскімі абавязкамі, і з хатняй працай. Мяркуема і таму таксама, што ўся сям’я Аўгіні – муж (які нарэшце сам узяўся за гаспадарку), кот ды певень. Часцей, на пачатку існавання жанаддзелаў і дэлегацкіх сходаў, рэакцыя мужоў на грамадскую дзейнасць жонак была ў большасці негатыўнай. Пра гэта сведчылі пратэсты мужоў “супраць разняволення жонак”, што выяўляліся ў спалванні папер жанаддзелаў, пісьмы работніц у рэдакцыі часопісаў жанаддзелаў (“Работніца”, “Крестыянка”, “Комсомолка”) пра канфліктныя сітуацыі ў сям’і, у наіўнай “агітпропаўскай” прозе гэтых часопісаў [2]. Зразумела, што грамадская актыўнасць Аўгіні звязана не толькі з пострэвалюцыйнымі пераўтварэннямі жыцця, яе сацыяльным паходжаннем, а вынікае і з неўладкаванага асабістага жыцця жанчыны. Разам з тым пісьменнік падкрэслівае дзейсны характар самой Аўгіні.

Аўгіня даволі хутка стала аўтарытэтам для вясковых кабет, “будзіла” іх, цёмных, да лепшага жыцця, вырашала іх крыўды (*“Калі хто з бяднячак была чым пакрыўджана – ішла за парадай да Аўгіні”* [4, с. 227]), была побач у святы (*“дзе ладзяцца чырвоныя хрэсьбіны ці вяселле”* [4, с. 227]). А пазней *“<...> набыла да сябе павагі не толькі ў роднай вёсцы, але ва ўсім сельсавеце”*, *“яе заўсёды выбіралі дэлегаткай на з’езды кабет-працаўніц”* [4, с. 227], дзе яна адстойвала інтарэсы сялянак. У выніку ўся ваколіца стала зваць Аўгіню “дэлегаткай”.

Будучае сваёй гераіні пісьменнік намаляваў як адназначна лепшае за ранейшае, што можна інтэрпрэтаваць як пазітыўнае стаўленне да вырашэння жаночага пытання з дапамогай жанаддзелаў, да палітыкі маладой дзяржавы. І гэта цалкам зразумела, калі браць пад увагу той факт, што З. Бядуля на час напісання твора ўваходзіў ў літаратурнае аб’яднанне “Маладняк”, члены якога лічылі сябе “закліканымі ствараць новую, пралетарскую літаратуру” і творчасць якіх адрозніваў “пафас адмаўлення старога”. Аналізуемы твор з’яўляецца тыповай раннемаладнякоўскай бадзёра-ўзвышанай, прасякнутай аптымізмам прозай.

Падсумоўваючы, яшчэ раз падкрэслім, што ў творы З. Бядулі мы назіраем эвалюцыю бяздзетнай, неадукаванай жанчыны-сялянкі, “прыкутай” да “вечнага агню” печы Аўгіні ад хатняй гаспадыні, якая не мае свайго голасу, да грамадскі актыўнай жанчыны-дэлегаткі. Яна далучылася да таго новага, што ўжо прынесла рэвалюцыя ў жыццё вёскі, але якое жанчыну да пэўнага часу не тычылася і не хвалявала.

Таксама адзначым, што З. Бядуля як аўтар-маладняковец не быў настолькі празорлівым, каб паказаць вынікі працы жанаддзелаў для далейшага развіцця грамадства, бо працэс толькі пачынаўся. Усё ж некаторыя праблемы, звязаныя з палітыкай дзяржавы ў адносінах да жанчын праз жанаддзелы і дэлегацкія сходы, пісьменнік агучыў. У цэлым працэс эмансipaцыі жанчыны ў прааналізаваным апавяданні падаецца З. Бядулем як станоўчы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Общий толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tolkslovar.ru/ie1444.html> – Дата доступа : 05.05.2017.

2 Здравомыслова, Е. А. Государственное конструирование гендера в советском обществе / Е. А. Здравомыслова, А. А. Тёмкина // Журнал исследований социальной политики. – 2003. – Том 1 (3/4). – С. 299–321. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ecsocman.hse.ru/data/072/627/1219/zdravomyslova_temkina_gosudarstvennoe_konstruirovanie.PDF – Дата доступа : 14.01.2018 г.

3 Коллонтай, А. Новая женщина / А. Коллонтай [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.odinblago.ru/novaia_moral/1. – Дата доступа : 10.09.2017.

4 Бядуля, З. Збор твораў у 5 т. Т. 2. Вершы ў прозе. Лірычныя імпрэсіі. Апавяданні / З. Бядуля. – Мінск : Маст. літ., 1986. – С. 219–228.

This article examines Z. Byadulya’s short story “Delegate”, focusing on the evolution of the work’s protagonist, Avginya, in relation to the politics of women’s emancipation in the young Soviet state. Avginya rose from an illiterate village girl to a delegate to congresses of “women-workers”. It is argued that the author pays tribute to the times and transformations that took place after the October Revolution, interpreting them as an artist.

УДК 811.161.3’42’373:398.91(=161.3)

К. Л. ХАЗАНАВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

НУМІЗМАТЫЧНАЯ ЛЕКСІКА Ў БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці ўжывання найменняў грашовых адзінак у беларускіх прыказках і прымаўках. Сярод выяўленых назваў выдзяляюцца лексемы славянскага паходжання (*рубель, асьмак, траяк*) і запазычаныя заходнееўрапейскія назвы (*грош, талер, шэлег*), а таксама цюркізмы (*алтын, дзеньгі*). Некаторыя з названых намінацый (*талер, шэлег, грош*) з’яўляюцца архаізмамі, адлюстроўваючы пэўную эпоху. Часта ў мове беларускіх прыказак і прымавак ужываюцца сучасныя назвы грашовых адзінак (*грошы, рубель, капейка*).

Беларускі фальклор адлюстраваны назапашаны стагоддзямі сацыяльны і маральны вопыт народа, найбольш сканцэнтравана выяўлены ў слухных высновах і парадах, заключаных у форму прыказак і прымавак.

Парэмійная фальклорная спадчына беларускага народа стваралася на працягу шматлікіх разнастайных гістарычных перыядаў. Натуральна, што лексіка беларускіх народных прыказак